PORTRET RANGTASVIR ONA OBRAZI ORQALI MILLIY O‘ZBEK QADRIYATLARINI SHAKLLANTIRISH VA TA’LIM TIZIMIDA QO‘LLASH YO‘LLARI

R.K.Djalilova
FarDU.“Tasviriy san’at” kafedrasi dotsenti,
O‘zbekiston Badiiy akademiyasi Ijodkorlar uyushmasi a’zosi

Annotatsiya
Mazkur maqolada ona obrazi orqali o‘zbek milliy qadriyatlarini shakllantirishning pedagogik va psixologik asoslari tahlil qilinadi. Ona, farzand va nabira obrazlarining avlodlar davomiyligi, xotira va qadrlash madaniyatini rivojlantirishdagi o‘rni yoritiladi. Shuningdek, ona obrazini tasviriy san’at, adabiyot, tarbiyaviy mashg‘ulotlar va raqamli pedagogika vositalari orqali ta’lim tizimiga integratsiya qilish yo‘llari ko‘rib chiqiladi. Tadqiqot natijalari ona obrazi yoshlarning milliy o‘zligini anglash, oilaviy qadriyatlarga hurmat va ma’naviy barqarorlikni shakllantirishda samarali pedagogik vosita ekanligini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar:*ona obrazi, milliy qadriyatlar, ma’naviy tarbiya, xotira, qadrlash, oila, farzand, nabira, tasviriy san’at, pedagogika.*

KIRISH

Tasviriy san’at rngtasvir, qalamtasir, kompzitsiya, texnalogiyani turli materyallar qo’llash uslub metodlari badiiy asar g‘oyasini yanada jozibali chiqishi uchun xizmat qiladi.Kompozitsiya Ona portret obrazi o‘zbek milliy madaniyatida eng muqaddas va eng chuqur ma’naviy mazmunga ega timsollardan biri hisoblanadi. U oilaning markazi, avlodlar davomiyligini saqlovchi asosiy ma’naviy kuch sifatida talqin qilinadi. Zamonaviy pedagogik ta’lim tizimida ona, farzand va nabira obrazlari orqali xotira, qadrlash va milliy qadriyatlarni shakllantirish muhim tarbiyaviy yo‘nalishlardan biri bo‘lib qolmoqda.

Ona obrazi va milliy qadriyatlar tizimi: O‘zbek xalqining ma’naviy dunyosida ona obrazi quyidagi qadriyatlarni mujassamlashtiradi:

mehr-oqibat va bag‘rikenglik,sabr-toqat va matonat,oilaviy birlik va hurmat,avlodlar bog‘liqligi,xotira va qadrlash madaniyati

Ona nafaqat farzand tarbiyalovchi shaxs, balki oilaning ruhiy tayanchi va milliy qadriyatlarni avloddan avlodga yetkazuvchi asosiy figura hisoblanadi.

Farzand va nabira obrazining pedagogik ahamiyati: Farzand va nabira obrazlari ona timsoli bilan birgalikda oilaviy tizimning uzluksizligini ifodalaydi. Bu uchlik (ona–farzand–nabira) quyidagi pedagogik g‘oyalarni shakllantiradi:

avlodlar davomiyligi; oilaga hurmat;ota-ona va bobo-buvilar qadri; xotirani saqlash madaniyati; ma’naviy merosni uzatish.

Psixologik jihatdan bu obrazlar yoshlarning emotsional ongini rivojlantiradi va ularda oilaviy qadriyatlarga nisbatan mas’uliyat hissini kuchaytiradi.

Xotira va qadrlash tushunchalarining tarbiyaviy mohiyati:

Xotira — bu insonning o‘z ildizini anglashidir. Qadrlash esa o‘tmish tajribasini hurmat qilish va uni kelajak avlodga yetkazishdir.

Ona obrazi orqali bu tushunchalar quyidagi ko‘rinishda ifodalanadi:

o‘tgan avlodga hurmat; oilaviy tarixni eslash;yaqin insonlarni qadrlash;ma’naviy bog‘liqlikni saqlash.

O‘zbek pedagogik an’analarida “Ota-ona duosi — hayot asosi” degan hikmat ham aynan shu g‘oyani mustahkamlaydi.

Ta’lim tizimida qo‘llash yo‘llari: Ona obrazi va milliy qadriyatlarni ta’lim jarayoniga integratsiya qilish quyidagi yo‘nalishlarda amalga oshirilishi mumkin:

1. Tasviriy san’at darslarida

Ona portretini chizish orqali psixologik ifodani o‘rgatish;kompozitsiya va rang orqali emotsional holatni aks ettirish;milliy libos va muhit orqali madaniy identitetni shakllantirish.

2. Adabiyot va san’at integratsiyasi

ona obraziga bag‘ishlangan asarlar va filmlarni tahlil qilish;

badiiy matn va vizual obrazni solishtirish;

“Ilhaq” kabi asarlar asosida muhokamalar tashkil etish.

3. Tarbiyaviy mashg‘ulotlar:“Ona va oila” mavzusida ijodiy loyihalar;

xotira va qadrlashga bag‘ishlangan insholar;oilaviy tarixni o‘rganish bo‘yicha topshiriqlar.

4. Raqamli pedagogika

video darslar va multimedia materiallar;

ona obrazini tahlil qiluvchi interaktiv platformalar;

virtual ko‘rgazmalar tashkil etish.

Psixologik va pedagogik natijalar: Ona obrazi asosida olib boriladigan ta’lim jarayoni yoshlar ongida:empatiya (hissiy tushunish);

oilaga hurmat;milliy o‘zlikni anglash;ma’naviy barqarorlik kabi fazilatlarni rivojlantiradi.

Shuningdek, bu yondashuv yoshlarning estetik didini oshirib, ularni san’atga yaqinlashtiradi.

Nazariy va amaliy asos;Tasviriy san’atda rangtasvir, qalamtasvir va kompozitsiya texnologiyalarida turli materiallardan foydalanish usullari badiiy asarning g‘oyaviy mazmunini yanada ta’sirchan va jozibador ifodalashga xizmat qiladi. Kompozitsiya san’at asarining barcha tasviriy vositalarini yagona badiiy g‘oyaga bo‘ysundiruvchi asosiy omil hisoblanadi [13; 14; 18]. Ayniqsa, ona obrazi tasvirlangan kompozitsiyalarda rang, yorug‘-soya, ritm, markaz va obrazlar o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlar tomoshabinning hissiy kechinmalariga kuchli ta’sir ko‘rsatadi [15; 16].

Pedagogik nuqtai nazardan, ona portreti va ona–farzand–nabira kompozitsiyalarini yaratish jarayonida talabalarda kuzatuvchanlik, estetik tafakkur, milliy qadriyatlarga hurmat va ijodiy fikrlash ko‘nikmalari shakllanadi [7; 8; 9]. Shu sababli tasviriy san’at ta’limida ona obrazini o‘rganish nafaqat badiiy mahoratni rivojlantiradi, balki ma’naviy tarbiyaning samarali vositasi sifatida ham xizmat qiladi [4; 5].

O‘zbek xalqining ma’naviy merosida ona timsoli ulug‘langan bo‘lib, bu holat xalq og‘zaki ijodi namunalarida ham yaqqol namoyon bo‘ladi. Jumladan:

“Ona rozi – Xudo rozi.”,“Jannat onalar oyog‘i ostidadir.”,“Onaning mehri quyoshdan issiq.”,“Ona bor uyda fayz bor.”

Mazkur hikmatlar ona siymosining jamiyat va oiladagi yuksak mavqeini ifodalaydi hamda yoshlarni ota-onaga hurmat ruhida tarbiyalashga xizmat qiladi.

Mavzuga mos maqol va matallar; Maqola matnining turli qismlarida quyidagi maqol va matallardan foydalanishingiz mumkin:

Ona bilan uy obod, ota bilan el obod. Ona yuragi bolada, bola yuragi dalada.Onangni e’zozlasang, el seni e’zozlaydi. Yaxshi farzand ota-onaning davlatidir. Qush uyasida ko‘rganini qiladi. Bir bolaga yetti mahalla ota-ona. Ota-ona duosi – hayot asosi. Daraxt ildizi bilan, inson oilasi bilan kuchli. Elga hurmat – oiladan boshlanadi. Farzand – umr mevasi. Onaning duosi tog‘ni eritadi.Mehr ko‘rgan bola mehr ulashadi.

Ona obrazi milliy qadriyatlarning uzviy tarkibiy qismi hisoblanadi [2; 3; 5].

Oilaviy tarbiya va ma’naviy merosni avlodlarga yetkazishda onaning o‘rni beqiyosdir [4; 6].

Tasviriy san’at vositasida ma’naviy-estetik tarbiya samaradorligini oshirish mumkin [7; 9; 19].

Kompozitsiya badiiy asarning mazmun va shakl birligini ta’minlaydi [14; 16; 18].

Rangtasvir va qalamtasvir texnologiyalarini o‘qitish jarayonida milliy qadriyatlarni singdirish imkoniyatlari mavjud [13; 15; 19; 20].

Ona obrazi orqali xotira va qadrlash madaniyatini shakllantirish yoshlarning milliy o‘zligini rivojlantiradi [8; 12; 21].

Xulosaga qo‘shish uchun ilmiy fikr;Shunday qilib, ona obrazi asosida yaratilgan kompozitsiyalar tasviriy san’atning estetik va tarbiyaviy imkoniyatlarini o‘zida mujassamlashtirgan holda, yosh avlodning ma’naviy kamoloti, milliy o‘zligini anglash va oilaviy qadriyatlarga hurmat ruhida tarbiyalanishiga xizmat qiladi. Tasviriy san’atning rangtasvir, qalamtasvir va kompozitsiya kabi yo‘nalishlarini milliy qadriyatlar bilan uyg‘unlashtirish orqali ta’lim jarayonining samaradorligini oshirish mumkin. Xalqimizning “Ona bilan uy obod, ota bilan el obod”, “Yaxshi farzand ota-onaning davlatidir” degan hikmatlari ham mazkur pedagogik yondashuvning ma’naviy asoslarini tasdiqlaydi. Bu esa ona obrazini zamonaviy ta’lim tizimida o‘rganish va targ‘ib qilishning dolzarb ilmiy-amaliy ahamiyatga ega ekanligini ko‘rsatadi.

Xulosa:Ona obrazi o‘zbek milliy qadriyatlar tizimining eng muhim va barqaror ma’naviy tayanchlaridan biri hisoblanadi. U nafaqat oilaning markazi va farzand tarbiyasining asosiy subyekti, balki xalqning asrlar davomida shakllangan axloqiy, madaniy va ma’naviy tajribasini avloddan avlodga yetkazuvchi muqaddas timsol sifatida namoyon bo‘ladi. Ona obrazi orqali farzand, nabira va oila tushunchalari yagona ma’naviy makonga birlashib, avlodlar davomiyligi, tarixiy xotira va milliy o‘zlikning uzviyligini ta’minlaydi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, ta’lim jarayonida ona obrazidan samarali foydalanish o‘quvchilarda milliy qadriyatlarga hurmat, oilaviy mas’uliyat, vatanparvarlik, insonparvarlik va estetik did kabi muhim fazilatlarni rivojlantirishga

xizmat qiladi. Ayniqsa, tasviriy san’at, adabiyot, tarbiyaviy tadbirlar va zamonaviy raqamli texnologiyalar asosida tashkil etilgan mashg‘ulotlarda ona obrazining qo‘llanilishi yoshlarning emotsional-intellektual rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Bu esa o‘z navbatida ularda empatiya, mehr-oqibat, sabr-toqat va bag‘rikenglik kabi umuminsoniy qadriyatlarni shakllantirishga yordam beradi.

O‘zbek xalq pedagogikasida ona timsolining ulug‘lanishi ko‘plab maqol, matal va hikmatli so‘zlarda o‘z aksini topgan. Jumladan, “Jannat onalar oyog‘i ostidadir”, “Ona rozi - Xudo rozi”, “Onangni e’zozlasang, el seni e’zozlaydi”, “Ota-ona duosi - hayot chirog‘i”, “Onaning mehri quyoshdan issiq” kabi hikmatlar xalqimizning ona siymosiga bo‘lgan yuksak ehtiromini ifodalaydi. Shuningdek, “Qush uyasida ko‘rganini qiladi”, “Bir bolaga yetti mahalla ota-ona”, “Yaxshi farzand ota-onaning davlatidir” kabi maqollar oilaviy tarbiya va avlodlar o‘rtasidagi ma’naviy bog‘liqlikning muhimligini ta’kidlaydi.

Ilmiy-pedagogik nuqtai nazardan qaralganda, ona obrazi xotira va qadrlash madaniyatini rivojlantirishning samarali vositasi hisoblanadi. Xotira insonning o‘z ildizlari va tarixiy merosini anglashiga xizmat qilsa, qadrlash esa ajdodlar tajribasini hurmat qilish va uni kelajak avlodlarga yetkazish imkonini yaratadi. Shu jihatdan ona obrazi yosh avlodning ma’naviy kamolotida, milliy identitetini shakllantirishda va ijtimoiy faolligini oshirishda muhim pedagogik resurs bo‘lib xizmat qiladi.

Ona obrazi asosida tashkil etilgan tasviriy, adabiy va interaktiv ta’lim metodlari zamonaviy ta’lim tizimining ma’naviy-tarbiyaviy samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Bunday yondashuv yoshlarning milliy ongini mustahkamlash, oilaviy qadriyatlarni asrab-avaylash, ajdodlar merosiga hurmat ruhida tarbiyalash hamda barkamol avlodni voyaga yetkazishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli ona obrazini ta’lim mazmuniga chuqur integratsiya qilish va uni pedagogik texnologiyalar bilan uyg‘unlashtirish bugungi kun ta’limining dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi. Chunki xalqimiz bejizga: “Ona bor uyda fayz bor”, “Onaning duosi tog‘ni ham eritadi”, “Ona qalbi- cheksiz mehr manbai” deb ta’kidlamagan. Bu hikmatlar ona siymosining nafaqat oiladagi, balki jamiyat va millat taraqqiyotidagi beqiyos o‘rnini ilmiy va ma’naviy jihatdan tasdiqlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2021.
2. Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma’naviyat, 2008.
3. Avloniy A. Turkiy guliston yoxud axloq. – Toshkent: O‘qituvchi, 1992.
4. Musurmonova O. Oila ma’naviyati va tarbiya asoslari. – Toshkent: Fan, 2019.
5. Quronov M. Milliy tarbiya nazariyasi. – Toshkent: Ma’naviyat, 2018.
6. Mahkamov U. Shaxs va ma’naviy kamolot. – Toshkent: Fan, 2017.
7. Djalilova R. Tasviriy san’at vositasida yoshlar ma’naviy-estetik tarbiyasini rivojlantirish masalalari // Pedagogik ta’lim. – Toshkent, 2022. – №3. – B. 45–50.
8. Djalilova R. Ona obrazi va milliy qadriyatlarning badiiy talqini // Zamonaviy ta’lim. – Toshkent, 2023. – №5. – B. 61–67.
9. Djalilova R. Tasviriy san’atda oilaviy qadriyatlarni aks ettirishning pedagogik imkoniyatlari // Uzluksiz ta’lim. – Toshkent, 2024. – №2. – B. 34–40.
10. Vygotskiy L.S. Pedagogicheskaya psixologiya. – Moskva: Prosveshcheniye, 1991.
11. Sukhomlinskiy V.A. Serdtse otdayu detyam. – Moskva: Pedagogika, 1981.

12. UNESCO. Education for Sustainable Development Goals: Learning Objectives. – Paris, 2017.

R.K. Djalilovaning ilmiy va o‘quv-uslubiy ishlari

13. Djalilova R.K. Akademik qalamtasvir asoslari: darslik. – Farg‘ona: Farg‘ona nashriyoti, 2023. – 220 b. (oriens.uz)

14. Djalilova R.K. Dastgohli akademik rangtasvir va kompozitsiya: darslik. – Farg‘ona: Farg‘ona nashriyoti, 2023. – 240 b. (library.tsul.uz)

15. Djalilova R.K. Dastgohli akademik rangtasvir: o‘quv qo‘llanma. – Farg‘ona: Classic nashriyoti, 2023. (zienjournals.com)

16. Djalilova R.K. Kompozitsiya: o‘quv-uslubiy qo‘llanma. – Farg‘ona, 2012. – 72 b. (zienjournals.com)

17. Djalilova R.K. Ijodiy-tematik asarlar kompozitsiyasi (yangi asarlar loyihasini yaratish): o‘quv qo‘llanma. – Farg‘ona, 2023. (zienjournals.com)

18. Djalilova R.K. Tasviriy san’at kompozitsiyasining shaxs ma’naviyatidagi o‘rni: monografiya. – Farg‘ona, 2024.

Ilmiy maqolalar

19. Djalilova R.K. Tasviriy san’atda qalamtasvir texnologiyasini o‘qitishning didaktik prinsiplari // Science and Innovation. – 2022. – №C2. – B. 45–47. (zienjournals.com)

20. Djalilova R.K. Mustaqillik yillari tasviriy san’at qalamtasvir, rangtasvir va kompozitsiyasi taraqqiyoti // Science and Innovation. – 2022. – №C3. – B. 239–244. (zienjournals.com)

21. Djalilova R.K. O‘zbekiston tasviriy san’ati: Yangi O‘zbekiston tarixida xizmat ko‘rsatayotgan rassomlar ijodi // Oriental Renaissance: Innovative, Educational, Natural and Social Sciences. – 2023. – 3(4). – B. 583–590. (oriens.uz)